

Токарчук О. В.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

КОНСТИТУЦІЙНІ АКТИ УНР У ДОСЛІДЖЕННЯХ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) поспіхом була прийнята в останній день існування Центральної Ради 29 квітня 1918 року і не діяла жодного дня, проте це не може применшити її значення в історії вітчизняного революційного конституціоналізму. Сучасні дослідники відзначають, що текст Основного Закону не тільки враховував найкращі досягнення світової та національної правової думки, а й за рівнем демократичності багато в чому і перевищував усі сучасні йому конституції. Не поступався він чинним у той час основним законам і за рівнем правової культури та юридичної техніки.

Конституція УНР 1918 р. знаходилася в центрі уваги і ставала предметом вивчення як визначний документ української історико-правової думки не одним поколінням українських істориків права. Одним з перших до аналізу тексту конституції вдалися українські політичні емігранти-правники, які були одночасно будівничими української державності 1917–1921 рр. і після військової поразки УНР опинилися в еміграції.

Робота над проектом Конституції розпочалася після проголошення Української Народної Республіки 3 Універсалом, оскільки ця історична подія поставила на порядок денний необхідність прийняття Основного Закону.

Найглибше дослідив і висвітлив Основний Закон 1918 р. Андрій Яковлів (український учений, правник, громадський і політичний діяч), який видав працю “Основи Конституції УНР”. Він зазначав, що 4 Універсал остаточно встановив основи Конституції УНР. Оцінюючи значення 4 Універсалу про повну незалежність Української Держави у формі Української Народної Республіки, учений-правник згадував, що: “Український Народ устами своїх 800 представників, членів УЦР, визнав і формально проголосив свою повну, необмежену державну самостійність та свою незалежну державу – Українську Народну Республіку. 4 Універсал верховного законодавчого органу України – Української Центральної Ради, був, є й буде Хартією свободи Українського Народу, актом, що проголосив 22 січня 1918 р. державну самостійність і незалежність України на віки” [1, с. 3].

На думку А. Яковліва розвиток основних принципів, проголошених в 4 Універсалі мав лягти в основу Конституції 1918 р.

Натомість Сергій Шелухін (учений-правник, історик, викладач, політик, громадський діяч, активний учасник визвольних змагань, теоретик історико-правових

підстав української державності) котрий мав свій оригінальний, відмінний від традиційного, погляд на перебіг української революції та державотворчих процесів 1917–1921 рр., стверджував, що факт появи 4-го Універсалу є спірним, сумнівним щодо своєї природи й значення та компетентності джерела, а виставлявся самостійним, безсумнівним і абсолютним джерелом та основою найвищих прав українського народу – суверенітету державності і самостійності. Про цей Універсал правник відгукується як про декларативний, неаргументований, складений через примус ситуації спеціально для Бреста, за своєю метою терміновий для укладення миру. Указаному документові, за словами правника, було надано фальшивої ролі установчого акта.

С. Шелухін відстоював думку, що датою відновлення української державності є зречення московського царя 3 березня 1917 р. від суверенітету й престолу та звільнення російських народів від присяги підданства.

Сучасні дослідники підкреслюють, що через гетьманський переворот Конституція УНР 1918 року не набрала чинності. Але зміст Основного Закону доби Центральної Ради дає підстави стверджувати, що з точки зору права він хоча й був недостатньо професійним, проте важливим як документ часу. Конституція УНР 1918 року донесла до нас провідні ідеї творців української державності [2, с. 174].

Конституція складалася з 8 розділів (I. Загальні положення. II. Права громадян України. III. Органи влади Української Народної Республіки. IV. Всенародні збори Української Народної Республіки. V. Про раду народних міністрів Української Народної Республіки. VI. Суд Української Народної Республіки. VII. Національні союзи. VIII. Про тимчасове припинення громадських свобод.) Україна проголошувалася суверенною державою (ст. 1); суверенне право в УНР мало належати народові України, тобто всім громадянам ст. (2). Народ повинен здійснювати своє суверенне право через всенародні збори України (ст. 3). Кордонів держави конституція не означувала.

Станіслав Дністрянський (український вчений-правник, політичний діяч, автор проекту Конституції ЗУНР) зазначав, що Українська Конституція Центральної Ради дотримувалася загальних принципів європейських конституційних систем, не приймаючи радянського устрою, хоча й визнала систему соціалізації землі. Правник позитивно оцінював та звертав увагу на вирішення національного питання в рамках УНР: витворювалися форми національно-персональної автономії недержавних національних меншин [3, с. 316].

На думку С. Дністрянського, досить оригінальними були постанови конституції про *національні союзи*, зокрема зазначалося: “Націям УНР дається право впорядкування своїх культурних прав в національних союзах”. Питання національних союзів регламентував розділ VII Конституції. Так, кожна з націй, що проживала в УНР мала право в її межах на національно-персональну автономію, тобто право на самостійне влаштування свого національного життя, що здійснювалось би через органи

національного союзу, влада якого поширювалася на всіх його членів, незалежно від місця проживання в УНР (ст. 69). Для здійснення даного права, громадяни, належні до певної нації, мали право утворювати свої національні союзи (ст. 71). Обсяг справ, належних до компетенції національного союзу й окремих його органів, устрій установ, визначався постановою установчих зборів окремої нації... Прийняті постанови, які торкалися обсягу компетенції національного союзу, належало розглядати та затверджувати всенародним зборами УНР. Національний союз міг встановлювати свій щорічний бюджет і мав право а) оподаткування своїх членів на підставах, установлених для загальнодержавного оподаткування; б) під свою відповідальність брати позики й застосовувати інші фінансові заходи для забезпечення діяльності національного союзу (ст. 74). [3, с. 315-316]. Оцінюючи Конституцію УНР 1918 р. А. Яковлів писав, що вона була складена на зразок європейських та американських конституцій, проте мала певні особливості, так, встановлена лише одна палата – Всенародні збори. Голові зборів надано функції президента республіки та голови ради міністрів. Правник відзначає і певні прогалини, зокрема, не означено територію УНР, не включено закону про скасування приватної власності на землю [4, с. 19-20].

Ухвалюючи різні основні закони, представники українського народу бачили УНР як державу, що повинна охоплювати всю етнографічну територію України з корінним українським населенням [4, с. 28].

Українські дипломати відстоювали територію УНР на мирних перемовинах у Бресті наприкінці 1917 р. – лютому 1918 р. Однак втілити в життя розмежування за етнографічним принципом, що відповідало нормам міжнародного права, українським дипломатам було дуже важко, враховуючи постійну окупацію нашої етнічної території чужими військами [5, с. 65].

Так як і положення сучасної Конституції України, у Конституції 1918 р. територія УНР проголошувалася неподільною та цілісною. Як важливий етап українського конституціоналізму, зазначена конституція справила вплив на майбутню українську законодавчу діяльність, зокрема розробку проектів конституції С. Дністрянського, О. Ейхельмана та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Яковлів А.* Незабутні дні відновлення державної самостійності України (Уривки з моїх “Споминів”) (6) / А. Яковлів // Свобода. – 1953. – № 28. – 30 січня. – С. 3.
2. *Румянцев В. О.* Конституція УНР 1918 року – важливий крок у розвитку конституційного законодавства України / В. О. Румянцев, Д. В. Лученко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Х.: Право, 2006. – Вип. 11. – С. 165-175.
3. *Дністрянський С.* Загальна наука права і політики / С. Дністрянський: Т. 1 Наклад українського університету в Празі. Друк державної друкарні в Празі, 1923 р. – 400 с.
4. *Яковлів А.* Основи Конституції У.Н.Р. / А. Яковлів. – Нью-Йорк: Укр. вид-во “Говерля”, 1964. – 63 с.
5. *Токарчук О. В.* Державно-правові погляди С. П. Шелухіна: монографія / О. В. Токарчук. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 178 с.